

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הצינית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

האזינו תשס"ט פרשת שבוע

בגדי זהב ובגדי לבן

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

במשנה האחרונה של מסכת תענית מצינו:

"אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי... וכן הוא אומר (שיר השירים ג') צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן" (פרק ד משנה ח).

הרבה קולמוסין נשתברו בניסיון להסביר מה ליום הכיפורים ולמחולות של שידוכים. ננסה השבוע להתייחס לשאלה זו, גם מתוך ניסיון להעיר ולהאיר בכמה סוגיות העומדות על הפרק בימים אלה.

כלי הלבן של נשות ישראל היוצאות במחולות מתקשרים אל לבן של הכהן הגדול בכניסתו לפני ולפנים בעבודת יום הכיפורים. אל קודש הקדשים נכנסים אך ורק בבגדי לבן ולא בבגדי זהב, לא רק בגלל חטא העגל והעיקרון שאין קטגור נעשה סגור. הכניסה בענווה לקדש הקדשים היא גם כדי שלא לבייש את מי שאין לו. האדם, חשוב ככל שיהיה, בהתייצבו לפני קונו - אדון הכל, אפילו הוא כהן גדול הלבוש בחוץ בגדי זהב העולים אלף מנה, הוא בבחינת "מי שאין לו". אם הכלות לובשות הלבן, עוסקות בבנין שלם - בנין עדי עד, באופן פרטי, הרי שהכהן הגדול - לבוש הלבן, נכנס לפני ולפנים כנציג של עם ישראל, כנציג כנסת ישראל המתייחדת עם קונוה - קודשא בריך הוא.

אותו קשר מיוחד בא לידי ביטוי גם במצבם של הכרובים, שעמדו על הארון בקודש הקדשים. עליהם נאמר "אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלין להן את הפרכת ומראין להן את הכרובים שהן מעורין זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה" (ילקוט שמעוני תורה פרשת במדבר רמז תרצד).

המשנה בתענית והמדרש יוצרים הקבלה זו צדדית בין שמחת הבנין האישי של חתן וכלה "יום שמחת לבו" לשמחת בנין בית המקדש הכללי.

כל חתונה יהודית היא בבחינת בנין מקדש קטן פרטי של שני לבבות, ההשוואה לבנין המקדש מלמדת אותנו כי גם הבנין הפרטי חייב להיות מיוסד על ענווה וביטול האני. לא "מוצא אני" שהמשכו ידוע כי אם "מצא אשה מצא טוב". גם הבנין הפרטי צריך להיות בנוי על יסודות הקדושה והטהרה כפי שמקפידים עליהם בכניסה לפני ולפנים ביום הכיפורים. נעיר רק כי עם כל ההתקדשות וההיטהרות של יום הכיפורים, חכמים ידעו עד כמה גדול כוחו של יצרא דעריות ולכן נקבעה קריאה בתורה בפרשת העריות דווקא ביום קדוש זה. אם כל הקשר בין איש ואשה מבוסס רק על "יצר" הקשר עם ה"יוצר" מאבד משמעות.

לאחרונה מרצדות כמה וכמה תוכניות על המרקעים העוסקות בתחום זה. המרחק בין לבין המשנה בתענית ועבודת יום הכיפורים גדול מהמרחק שבין מזרח ממערב.

אחת התוכניות עוסקת לא בבנות ישראל היוצאות ביום הכיפורים בכלי לבן ומכריזות "בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך..." אלא בחיים ב"ביצה", בבוץ הרוחני, שהם תוצאה של דחיית גיל הנישואין, תופעה שיש לה השלכות רוחניות קשות ביותר. כל מי שבנין בית ישראל קשור אצלו לרוחניות ולבנין מקדש מעט, חייב לעשות הכל כדי שבני ובנות ישראל יבנו בתים בגיל העשרים לחייהם.

השניה היא תופעה מכווערת, המסמלת את ניצחון "הרייטינג" על הערכים בצורה חריפה ביותר. לצערנו היא סימפטום, לאובדן דרך כללי, אשר גם הוא תוצאה של השתלטות בעלי ההון - בעלי "בגדי הזהב" על "רשות הרבים" הישראלית. התגברותה של ה"מצינות" היא בבחינת הכרזה כי אין רשות היחיד, אין מקדש מעט פרטי, בו חיים בקדושה ובטהרה, יש רק "עגל זהב" ואין בגדי לבן. הימים של תוכניות הריאליטי הם ימים שעליהם נאמר "לא היו ימים עצובים ורעים לישראל כימים אלה".

הבה נזכיר זאת, ונזכור זאת לא רק בין יום הזכרון ליום הכיפורים, אלא נקוה כי החברה הישראלית תשתחרר בקרוב מכבלי הקשר המשחית בין "הון לשלטון" ותזכה לכוון במדינת היהודית, חברה הבנויה על בגדי לבן החורטת על דגלה את העיקרון של ישראל ביישנים והנהגים שלא לבייש את מי שאין לו.

מוקדש לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.veshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.veshiva.org.il

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

מקרים שבהם מותר לחזור מהעסקת שכיר

הרב יואב שטרנברג

לאחר שעסקנו במצבים שבהם שכיר רשאי לחזור בו, נדון כעת בשאלה, האם ישנם מצבים שבהם בעל הבית רשאי לחזור בו. דוגמא אחת ציינו כבר לפני שני גליונות - בעל הבית רשאי לחזור בו אם הוא מפצה את השכיר על אובדן שכרו. אולם, בגליון זה אנו מבקשים למצוא דוגמאות למצבים שבהם בעל הבית חוזר בו למרות שנגרם הפסד לשכיר.

הגמרא (בבא מציעא עו:) אומרת, שאם אדם שכר פועלים על מנת להשקות את השדה, ובאמצע היום התייבש הנהר שממנו משקים הפועלים את השדה, הרי זו פסידא של הפועלים, ואין בעל הבית צריך לשלם להם שכר על חצי היום שבהם אינם יכולים לעבוד. אמנם, אם מדובר בנהר המתייבש לעיתים, ובעל הבית ידע זאת והפועלים לא ידעו, הרי זו פסידא של בעל הבית, ויצטרך לשלם להם שכר גם על חלק היום שלא היו יכולים לעבוד.

הרא"ש (סימן ג) ניסח את המסקנה העולה מהגמרא הזו: 'דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתיהו, לא פועל ולא בעל הבית, אי נמי תרווייהו איבעי להו לאסוקי אי בני מתא ניהו, פסידא דפועלים, דהמוציא מחברו עליו הראיה וידו על התחתונה'.

ולכן, כאשר ישנו אונס שמחמתו אין הפועל יכול לעבוד, הפועל הוא זה שמפסיד.

מקרה נוסף הנדון בגמרא שם הוא המקרה ההפוך - אדם שכר פועל להשקות את השדה, וירד גשם, ועבודתו של הפועל אינה נצרכת יותר. הגמרא אומרת, שגם במקרה זה הפועלים מפסידים. אלא שהראשונים מקשים על כך מסוגיא במסכת גיטין (עד:): 'ההוא גברא דאמר ליה לאריסיה: כולי עלמא דלו תלת דלוותא ואכלי ריבעא, את דלי ארבעה ואכול תילתא, לסוף אתא מיטרא, אמר רב יוסף: הא לא דלה, רבה אמר: הא לא איצטריכא. לימא, רב יוסף דאמר כרבנן, ורבה דאמר כרבן שמעון בן גמליאל! ותיסברא? והא קיימא לן הילכתא כוותיה דרבה'.

הגמרא בגיטין עוסקת במקרה דומה מאוד - אדם העסיק אריס להשקות את השדה, ואף הוסיף לו שכר על מנת שישקה יותר מהמקובל. בסופו של דבר בא הגשם והשקה, כך שההשקיה האחרונה אינה נחוצה. לדעת רבה, שהלכה כמותו, האריס זכאי לתוספת השכר, אף שלא היה צריך לעבוד תמורתה. הראשונים הקשו, שלכאורה אלו שתי סוגיות סותרות.

התוספות (בבא מציעא עז. ד"ה דאגר) כותבים, שאריסות היא שכירות לטווח זמן ארוך, ובהחלט יתכן שירד גשם במשך הזמן, ובעל הבית לקח את הדבר בחשבון, ולכן התשלום הוא אפילו אם ירד גשם.

הרי"ף (גיטין לה:): כתב לחלק בין שכיר ובין אריס. באריס, כיוון שהוא כשותף בקרקע, אין השכר עבור העבודה שעובד, אלא מחמת חלקו בקרקע. כדעתו כתב גם הרמב"ם (הלכות שכירות, פרק ט הלכה ו).

שיטה שלישית מביא הר"ן (גיטין שם) בשם הראב"ד - יש לחלק בין שכיר לקבלן. שכרו של השכיר תלוי בכך שעושה מלאכה, וכשהמלאכה לא נעשתה על ידו, סוף סוף לא עשה. לעומת זאת, קבלן מקבל שכר עבור מלאכה גמורה, ואין זה משנה מי גמר אותה.

נמצא, שכאשר קורה אונס, שמחמתו בעל הבית אינו זקוק לפועל אם מדובר במצב שבו הפועל אינו יכול לעשו את מלאכתו, רשאי בעל הבית לחזור בו, ולא לשלם לפועל עבור המלאכה שלא עשה. ואם מדובר במקרה שבו עבודתו של הפועל הושלמה מאליו, הרי שבשכיר לכולי עלמא רשאי בעל הבית לחזור בו ולא לשלם לפועל על עבודתו.

הדוגמא הנוספת שבה נדון היא, חזרת בעל הבית כאשר הפועל עושה עבודה רשלנית. הגמרא במסכת בבא מציעא (קט.) אומרת: 'רוניא שתלא דרבינא הוה אפסיד סלקיה. אתא לקמיה דרבה אמר ליה חזי מר מאי קא עביד לי. אמר ליה שפיר עביד. אמר ליה הא לא התרה בי. אמר ליה לא צריכא להתרות. רבא לטעמיה, דאמר רבא מקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספר מתא כולן כמותרין ועומדין דמי, כללא דמילתא כל פסידא דלא הדר כמותרין ועומדין דמי'.

בגמרא מבואר, שישנם עובדים מסוימים, שניתן לפטרם ללא התראה, אם הם מתרשלים בעבודתם. ונחלקו הפוסקים במסקנה העולה מגמרא זו. נביא כאן את דברי הרמב"ם והראב"ד (הלכות שכירות פרק י הלכה ז): 'הנוטע אילנות לבני המדינה שהפסיד, וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות, והמקיז דם שחבל, והסופר שטעה בשטרות, ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות, וכל כיוצא באלו האומנים שאי אפשר שיחזירו ההפסד שהפסידו, מסלקין אותן בלא התראה שהן כמותרין ועומדין עד שישתדלו במלאכתן, הואיל והעמידו אותן הצבור עליהם. השגת הראב"ד: וכן נמי אם שתלא דיחיד'.

מדברי הרמב"ם משמע, שניתן לפטר על סמך התרשלות בלבד רק עובדי ציבור. ואילו הראב"ד הבין, שדין זה נכון לגבי כל פועל. המפרשים התלבטו בדברי הרמב"ם, שכן בגמרא מדובר על רוניא שהיה פועל של רבינא, ובפשטות הוא לא היה עובד ציבור.

מחמת קושיא זו כתב אבן האזל (שם), שיחיד בוודאי שיכול לסלק פועל, גם ללא סיבה כלל. וכל החידוש בגמרא

שם הוא, שעובד ציבור, לא ניתן לפטרו בצורה שרירותית גם במידה ולא הוגדר זמן שכירותו, אלא אם התרשל. ורבינא שלא רצה לפטר את רוניא סתם, רצה לנהוג לפני משורת הדין. אמנם, מדברי הראשונים משמע, שהרמב"ם סובר שהחידוש בגמרא הוא שרק עובד ציבור ניתן לפטר בלי התראה, משום שעל עובדי ציבור להקפיד יותר ולהיות יותר אחראים. כן משמע מדברי הטור (חושן משפט סוף סימן שו), וכן משמע מדברי המחבר והרמ"א (סימן שו סעיף ח), שהבינו שלדעת הרמב"ם הדין בגמרא נאמר דווקא בעובד ציבור. על כל פנים, מדברי כולם למדנו, שלאחר התראה, בוודאי שניתן לפטר פועל כאשר הוא עושה עבודה רשלנית.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

שמואל והכרוב הרפואי

במשנה במסכת נדרים נאמר, שמי שנדר ואסר על עצמו אכילת דבר מבושל - מותר לו לאכול ביצת טרמיטא; בתלמוד (נדרים דף נ, ב) מובאים דבריו של האמורא שמואל שמבאר שזו ביצה נדירה ביותר, ושמואל היה בודק את עצמו באמצעות קלח (של כרוב) וזו לשון הסוגיה בתרגום חופשי:

"אמר שמואל: עבד שיוודע כיצד להכין אותה שווה אֶלְף דינרים. ומכניס אותה אֶלְף פעמים למים חמים, וְאֶלְף פעמים למים קרים, עד שהיא נהיית קטנה כך שאפשר לבולעה. ואם יש פצע במעיים הוא נסרך על הביצה, וכאשר הביצה יוצאת הרופא מתבונן במה שנדבק בה, ויודע איזה סם מרפא את הפצע וכיצד יתרפא החולה. שמואל היה בודק את עצמו על ידי בליעת קלח של כרוב¹, ..."

כאשר הרמב"ם פוסק את המשנה הוא מתעלם מדברי שמואל שזו ביצה נדירה, וכותב שזו ביצה "רכה" שהתחממה ולא בושלה. במאמר הקודם "שמואל וביצת האֶלְף" התבאר שהרמב"ם סבור שדברי שמואל אינם כפשוטם. שמואל אינו מסתפק בתיאור הכנת הביצה - שמכניסים אותה "אֶלְף" פעמים למים חמים ו"אֶלְף" פעמים למים קרים - והוא מספר שצריך להכין אותה גם על ידי עבד ששווה "אֶלְף". מדוע?! האם עבד ששווה יותר או פחות מ"אֶלְף" לא יצליח להכין אותה?! גם המעשה ששמואל בדק עצמו על ידי קלח של כרוב לא יתכן כפשוטו. קלח של כרוב אינו גוף קשה כמו עצם, ולאחר שהוא נבלע ועבר תהליך של עיכול, הוא יאבד את צורתו הראשונית ולא יהיה ניכר בו דבר². ומכוח הקושיות האלו - הרמב"ם הבין את דברי שמואל כמאמר באגדה ולא כמאמר בהלכה.

ביארנו, ש"ביצת האֶלְף" נועדה לפתור את בעיות העיכול של ה'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף' - החיה הפלאית שקשורה לפרשיות בריאת העולם. בפרשייה הראשונה של בריאת העולם מרומז שהאדם אוכל את מאכלו תוך הבחנה בין חלקי הצומח, והוא מזהה "פירות" ו"זרעים"; והוא מבין שהצומח מתרבה באמצעות זריעה. היכולת השכלית של האדם עשויה להביא אותו - לטרוח ולסייע להתרבות הצמחים שבעולם על ידי זריעתם. בפרשייה השנייה של בריאת העולם מרומז שהאדם מחפש ב"כיכר הלחם" שהוא מפיק מעשבי התבואה - תחליף ל"טוב" הרוחני. החיפוש של האדם אחר התחליף הזה עשוי להביא אותו - להשתלטות על החיות כדי שיישעו לו לייצר את ה"לחם". בפרק ק"ד בתהילים מרומז שה"לחם" הזה לא ירגיע את האדם, ולאחר מכן האדם ינסה להשתלט על כל העולם כדי להשקיט אצלו את תחושת המחסור ב"טוב". היכולות השכליות והרגשיות של האדם יצרו חיית פלאים שמכונה בפרק נ' בתהילים בשם 'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף'. החיה הזו היא חית-ענק שבנויה גם מגורמים אנושיים והיא עסוקה באכילה והאכלה; והיא כוללת בתוכה גם את כל הצומח שהאדם זורע וגם את כל החיות שהאדם מאכיל.

הסעודה של ה'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף'

בפסיקתא רבת³ נאמר: "בְּהֵמָה אחת מסרתי לך - ולא היית יכול לעמוד בה!! ואיזה בהמה? 'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף'." חז"ל מלמדים אותנו, שלמרות מאמצי האדם להאכיל את ה'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף' (כלומר, להשתלט על כל העולם) האדם לא מצליח בכך. והחיות נחלקות לשתי קבוצות. בקבוצה האחת נמצאות החיות שהאדם הצליח ליטול אחריות למזונם, והם כבר חלק מן המכלול הענק שנקרא 'בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף'. ובקבוצה השנייה נמצאות החיות שהקב"ה ממשיך לזון ולפרנס אותם מאז בריאת העולם.

אולם ספר תהילים מלמד אותנו שהחלוקה לשתי הקבוצות האלו היא פרי הדמיון האנושי (תהלים נ, ט-י):
"לא אֶקַח מִבֵּיתְךָ פֶּר מִמְּכַלְאֲתֶיךָ עֲתוּדִים: כִּי לִי כָל חַיְתוֹ יַעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף:"

האדם סבור שהוא מעניק לקב"ה כמתנה וכקרוב את ה"פֶּר" ואת ה"עֲתוּדִים", שהאדם מכלכל ומפרנס אותם בביתו ובמכלאותיו. אולם הקב"ה מודיע לו שכשם שהוא זה שזן ומפרנס את "חֵיתוֹ יְעָר", כך הוא זה שממשיך לזון ולפרנס גם את את ה"פֶּר" ואת ה"עֲתוּדִים" שבמכלאות של האדם. הקב"ה זן ומפרנס גם את ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי' - את הבהמות שנמצאות בשליטת האדם - והוא אינו זקוק לעזרה של האדם בניהול העולם. אלא שהאדם לכוד בדמיון - שהוא עוזר לקב"ה לנהל את העולם.

השמיטה וה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי'

במאמר הקודם "ר' עקיבא והמלחמה בלחם" התבאר שלשיטת רבי עקיבא, מצוות השמיטה נועדו לתקן את הטעויות האנושיות שמרומזות בפרשיות בריאת העולם. בפרשיה הראשונה מרומז שהחשיבה האנושית עשויה להביא את בני האדם לזרוע את הצמחים כדי שהצמחים לא יכלו מן העולם; אולם בחשיבה הזו - יש צד של חוסר אמונה בכוחו של בורא העולם להמשיך ולזון ולכלכל את עולמו. התורה נלחמת בטעות זו באמצעות מצוות השמיטה. היא אסרה במפורש את מלאכת ה"זריעה". והתורה רוצה להראות לעם ישראל כיצד הקב"ה ימשיך לזון את עולמו - למרות שבני האדם לא יזרעו את האדמה!!

התורה נלחמת גם בטעות האנושית שרואה יתרון בהאכלת האנשים והחיות באמצעות המכלול הענק שמכונה 'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי'. לפיכך, התורה ציוותה שאם סוג צמח מסוים כלה לחיות הבר מן השדה - אסור לאדם ולבהמות שברשותו לאכול מאותו צמח ששמור אצלם בבית⁴. התורה רוצה לרפא את אמונתו של ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי', והיא רוצה שגם הוא יבטח בקב"ה. 'חֵיתוֹ יְעָר' בוטחות כל השנים בקב"ה - ואם כלה מזון מסוים מן השדה הקב"ה זן אותם באמצעות מין אחר. כך בשנת השמיטה ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי' צריך לבטוח בקב"ה. כאשר כלה סוג צמח מסוים מן השדה - אסור לאדם ולבהמותיו לאכול מהמין הזה אף אם הם אגרו אותו בבית. הקב"ה ימצא דרך לזון אותם באמצעות מזון אחר. בשנת השמיטה הקב"ה יזון גם את ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי'!! - כלומר את האדם ואת בעלי החיים שבחסותו.

בשנת השמיטה מתברר שהמכלול הענק של ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי' הוא למעשה מכלול ענק של "שור הבר"!! והקב"ה מפרנס אותו כמו שהוא מפרנס את "חיתו יער", שהן "חיות הבר" שאינן נמצאות בשליטת האדם. אלא שבעקבות טעות-אנוש בני האדם הפרידו בין המכלול הענק של "שור הבר" הזה - לבין "חיות הבר". בני האדם החליטו שהמכלול הענק של "שור הבר" הוא בן-תרבות, והם קוראים לו 'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי'; והם מכלים את זמנם ב"הררי אלף" במציאת פתרונות כיצד להכין סעודה עבורו⁵!!

אמנם לא כל בני המין האנושי מסוגלים לחזור לרמת האמונה הזו, אולם עם ישראל מסוגל לכך. התורה מצווה על עם ישראל שאחת לשבע שנים יחזור לחיות ברמת האמונה הזו וינסה לחזור ולאכול "ירק עשב"⁶. כלומר, לחפש צמחים שבשנים רגילות הוא מתייחס אליהם כאל מאכל בהמה; אך בשעת הדחק הם נאכלים על ידי האדם⁷.

שמואל מרמז שאם היה נמצא "עבד פלאי", עבד של "אלף", שהיה מחליף את בני האדם שעמלים במציאת מזון לבעיות העיכול של ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי' - היתה מגיעה רפואה לבני האדם. והסוגיה מספרת לנו ששמואל היה פותר את בעיות העיכול שלו - באמצעות אכילת "קלח של כרוב". הסוגיה מרמזת ששמואל סבור, שרבי עקיבא רואה בכרוב "ירק מועדף", ירק שיכול לרפא את האמונה של בני האדם בבורא העולם, אמונה שנפגעה מאכילת "עשב התבואה".

הירק המועדף בשיטת רבי עקיבא

במסכת שבת מבואר שמי שהוציא דבר מסוים מרשות היחיד לרשות הרבים עבר על איסור התורה - רק אם הוא הוציא כמות חשובה. במשנה (שבת ה, ה) מובאת מחלוקת בין רבי עקיבא לחכמים ביחס לכמות של הוצאת זבל וחול הדק:

"זבל וחול הדק - כדי לזבל קלח של כרוב דברי רבי עקיבא; וחכמים אומרים - כדי לזבל כרישא"

רבי עקיבא סבור שכמות זבל שאפשר לזבל בה קלח של כרוב היא כמות חשובה, ואילו חכמים סבורים שהכמות החשובה היא כמות שאפשר לזבל בה כרישא (כרתי=חציר=קפלוט). לדעת חכמים ה"כרישא" הוא הירק החשוב ולכן מי שמוציא זבל בכמות שראויה לזבל כרישא הוציא כמות חשובה. ואילו לדעת רבי עקיבא כרוב הוא הירק החשוב - מי שהוציא כמות שאפשר לזבל בה כרוב הוציא כמות חשובה.

לפי הבנתו של שמואל, רבי עקיבא מחשיב את הכרוב מפני האנשים מגדלים את הכרוב כדי לאכול הן את העלים שלו והן את הקלח שלו - כמו החיות - בלא להבדיל בין חלקיו השונים. כמו כן הכרוב נאכל בלא צורך בבישול או באפיה; ובנוסף לכך לעלי הכרוב יש מידה של קשיחות, והם מספקים תחושה של שֶׁבֶע, ובמיוחד החלק המעובה שלהם שנקרא "קלח". ה"קלח של כרוב" יכול להוות תחליף משמעותי לתחושת השֶׁבֶע שמספקת אכילת לחם. בגלל כל הסיבות האלו - רבי עקיבא ראה בו ירק מועדף. גם שמואל שלא רצה להיבלע בתוך המכלול הענק של ה'בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אֶלְפִי' - העדיף להרבות באכילת "קלח של כרוב" ולהמעט באכילת "עשב התבואה".

רבי עקיבא והמאבק ב"עשב התבואה"

לפי הבנתו של שמואל בשיטתו של רבי עקיבא - קיימות כמה מדרגות במאבק של "מחשבת התורה" ב"עשב התבואה". במדרגה הראשונית "מחשבת התורה" מתנגדת לעשיית "לחם" מ"ספיחי התבואה" שצמחו בשמיטה. ובמדרגה הגבוהה יותר - "מחשבת התורה" שואפת שלא נאכל בכלל את "ספיחי התבואה" הללו. ויש לכך סיוע בדברי רבי עקיבא שמובאים בספרא (בהר פרשה ג, פרק ד, ה):

"יְכִי תֵאֲמְרוּ⁸ - עֲתִידִים אַתֶּם לומר - יְמֵה נֵאֱכַל בְּשִׁנְה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתָנוּ, אִם אֵין אֲנוּ זורעים מה אנו אוספים?! אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית..."

רבי עקיבא מדייק מן הכתוב שחכמי ישראל **עתידיים** לפסוק את המדרגה העליונה של "מחשבת התורה" הלכה-למעשה, והם עתידיים לאסור את אכילת "ספיחי התבואה". לאחר פסיקתם - ישראל **עתידיים לתמוה ולומר** - "מה נאכל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית", שהרי התרגלנו לאכול כל השנים את "עשב התבואה"; והקב"ה מבטיח להם את ברכתו ל"עשב התבואה" של השנה השישית. ואמנם רבי עקיבא אינו מזכיר במילים מפורשות שדבריו מתייחסים ל"עשב התבואה", אולם מתבקש כך מתוך הכרת "מחשבת התורה" של רבי עקיבא שהתבארה במאמר הקודם "**ר' עקיבא והמלחמה בלחם**". ובנוסף לכך, הדרשה של רבי עקיבא סומכת עצמה על הכתוב "וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאָתָנוּ" שמזכיר את ה"תבואה" במפורש; והרמב"ם כבר כתב (הלכות תרומות ב, ו) ש"הירקות אינן בכלל התבואה". ומכאן שהירקות אינם כלולים באיסור הספיחים שרבי עקיבא מדייק מן הכתוב.

בסוגיה במסכת פסחים (דף נא, ב) יש סיוע להבנה שאיסור הספיחים שרבי עקיבא מדייק מן הכתוב - מתייחס ל"עשב התבואה". בסוגיה מובאת מחלוקת בין רבי שמעון לחכמים: "רבי שמעון אומר: כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהן בירק השדה. וחכמים אומרים: כל הספיחין אסורים".

בסוגיה מבואר, שכולם מודים שרבי עקיבא סבור שיש מקום להתיר את אכילת ספיחי הכרוב בשנת השמיטה. אלא שחכמים סבורים שרבי עקיבא הכריע, שצריך לאסור את אכילת כל הספיחים - ואפילו את ספיחי הכרוב - גזירה משום אכילת הספיחים הרגילים. ואילו רבי שמעון סבור שרבי עקיבא התיר בסופו של דבר את ספיחי הכרוב.

לפי מה שהתבאר, רבי עקיבא סבור ש"מחשבת התורה" מתנגדת לאכילת "עשב התבואה", והוא גם רואה ב"כרוב" תחליף מומלץ ל"עשב התבואה". רבי שמעון וחכמים שחלקו עליו - נחלקו בהשפעת העקרונות האלו על שיטת רבי עקיבא בהיתר אכילת ספיחי הכרוב בשנת השמיטה.

רבי שמעון סבור שרבי עקיבא הכריע והתיר את ספיחי הכרוב בשנת השמיטה. לשיטתו, כאשר חז"ל רצו לחזק את "מחשבת התורה" שמתנגדת לאכילת "ספיחי התבואה" הם חיזקו את האיסור הזה ואסרו אגב כך גם את שאר הספיחים; אולם הם התירו את אכילת ספיחי הכרוב. חז"ל לא התעלמו מכך, שהכרוב מהווה תחליף טוב לתחושת השבע שמעניק ה"לחם", ושאכילת הכרוב - כמו הבהמות בלא להבדיל בין חלקיו השונים - מחזקת את האמונה בבורא העולם. ולפיכך - הם התירו את אכילת ספיחי הכרוב שצמחו בשמיטה. רבי שמעון הודיע שמי שרוצה להיות מתלמידיו של רבי עקיבא - צריך להתיר את ספיחי הכרוב!!

אולם חכמים חלקו על רבי שמעון, ולשיטתם רבי עקיבא הכריע שחז"ל חיזקו את גזירתם ואסרו את כל הספיחים - ואפילו את הכרוב!! - למרות המעלות הטובות שלו!!

בסוגיית התלמוד שם מבואר שרבי שמעון עבר על דברי חבריו - ואכל את ספיחי הכרוב; וגם רבי שמעון בן רבי יוסי בן לקוניא, מחותנו, עבר על דברי חכמים - ואכל את ספיחי הכרוב. אכן, מחותנו אכל את הכרוב בצורה שדומה ביותר לאכילת החיות - "ונכנס לגינה ונטל ספיחי כרוב ואכל"; אך הוא לא התיר לאחרים לסמוך על רבי שמעון. ההלכה נקבעה כחכמים שאסרו את ספיחי הכרוב.

ברם, חכמים חלקו על רבי שמעון רק לגבי היתר אכילת ספיחי-הכרוב של שנת השמיטה. אך גם הם מודים שרבי עקיבא רואה ב"כרוב" תחליף מועדף ללחם, ושהוא רואה בו "תרופת אמונה". ולפיכך שמואל היה מרבה באכילת "קלח של כרוב" - כדי לרפא את אמונתו בבורא העולם; וכדי שלא להיבלע בתוך המכלול הענק של ה'בְּהֵמֹת בְּהֶרְבֵּי אֶלְפֵי'.

שיטתו של שמואל במציאת תחליפים ללחם

לפי דרכנו למדנו, שממרוצת הסוגיה במסכת נדרים נראה שדברי שמואל על "ביצת האלף" נועדו להסביר את המשנה שם, ונראה כאלו שמואל היה עורך לעצמו בדיקה רפואית מוזרה באמצעות "קלח של כרוב". אולם הרמב"ם סבור שאי אפשר להבין את דברי שמואל כפשוטם!!

שמואל מתכוון לשיטתם הידועה של רבי עקיבא ושל רשב"י¹⁰, שאכילת "עשב התבואה" "שיגעה" את בני האדם, ויצרה את החיה הדמיונית 'בְּהֵמֹת בְּהֶרְבֵּי אֶלְפֵי'; - ושהתרופה לחיזוק האמונה בבורא-העולם היא אכילת "ירק עשב" כמו החיות. שמואל רמז לשיטה הזו כאשר הוא אמר שדניאל הלך להשיג "אספסת" עבור נבוכדנצר (וכפי שהתבאר במאמר "**דניאל והעשב לחיזוק האמונה**"). שמואל רומז לכך גם בדבריו על "ביצת האלף" ובדבריו על ה"כרוב הרפואי". שמואל מגלה בדברים המופלאים שלו - שהכרוב הוא התחליף המומלץ לאכילת לחם.

הרמב"ם הכריע שלמרות שדברי שמואל נראים כהיגד הלכתי הם אינם אלא היגד בהשקפת עולם; והרמב"ם אינו מביא אותם בהלכותיו - מפני שאי אפשר להבין אותם כפשוטם; (וכפי שהוא דוחה דברים נוספים שקשורים לשיטה הזו ואי אפשר להבינם כפשוטם, כמבואר בהערת השוליים¹¹).

אולם למרות ששיטת רבי שמעון בהיתר ספיחי הכרוב בשמיטה עצמה¹² - לא התקבלה הלכה למעשה, היא לא נדחתה מכל וכל. ועדיפותם של "ירקות העלים" על פני שאר הירקות מתגלית בהיתר של ספיחי השביעית שיצאו לשנה השמינית¹³. ובעזרה שייכת נאריך בכך במאמרים הבאים.

¹ מהרש"א חידושי הלכות, שם; לפי הערוך.

² כמבואר בסוגיה במנחות (דף סט, ב) "וטיהרו את הבשר"; וברמב"ם (טומאת מת כ, ד).

³ פסיקתא רבתי, איש שלום, פיסקא טז - קרבני לחמי; והדרשה מובאת גם בילקוט שמעוני תורה רמז תשעו.

4 "וְלִבְהִמְתָּךְ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל:" (ויקרא כה, ז). וכתב שם רש"י: "וְלִבְהִמְתָּךְ וְלַחֲיָה - אם חיה אוכלת, בהמה לא כל שכן - שמזונותיה עליך!! מה תלמוד לומר ולבהמתך, מקיש בהמה לחיה; כל זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה - כלה לבהמתך מן הבית."

5 כמה ממדרשי חז"ל מרמזים, שיתכן שלעתיד לבוא יתברר - שהמאמצים שהאדם השקיע בהאכלת "שור הבר" הזה - לא היו לריק; והאדם יקבל שכר וייהנה ו"יסעוד" גם מהמאמצים האלו, והוא "יאכל" גם מ"שור הבר". והרעיון שגלום במדרשים האלו מתבאר במאמר "ניקנור והלווייתן שבלע את שערינו".

6 והאפשרות ללמוד הנהגות חיים מפרשיות בריאת העולם מבוארת ב"עין איה" (שבת פרק ב, טו): "... ולא על חנם ספרה תורה שהיו ימים שבהם נאסר האדם בהריגת בע"ח, ורק ירק עשב היה לו ולהם לאכלה... כי תכלית כל המצות היא רמה ונשגבה במדה עליונה עד שהאדם צריך לרדוף תמיד אחריהן ללכת בהן אחרי ד' ודרכיו, עד שיגיע על ידן לאור ד' וכבודו..."

7 כמבואר בירושלמי (שביעית פ"ו ה"ד): "הנודר מן הירק בשביעית - אסור אף בירקות שדה". וכמבואר באיכה רבה (פתיחתא יז): "אלו אומות העולם שהן... יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי... ומכניסין את הגמל לטראיטות שלהם והחלוקים שלו עליו והן אומרין אלו לאלו על מה זה מתאבל, והן אומרם היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם". ויקרא כה, כ

8 רבי שמעון היה אומר לתלמידיו (גיטין דף טז, א): "בניי, שנו מדותי, שמדותי תרומות מתרומות מידותי של רבי עקיבא".

9 שיטתו של רשב"י מרומזת גם במכילתא שלו ומופיעה בדברי האגדה שמובאים בשמו, והיא התבארה במאמר "רבי נחמן מברסלב והחריש בערב השביעית".

10 והרמב"ם נהג באופן דומה ביחס לדברי שמואל לגבי "דלעת הרמוצה". במשנה (נדרים דף מט, א) נאמר: "הנודר מן המבושל - מותר בצלי ובשלוק... ומותר בביצה טורמוטא ובדלעת הרמוצה". שמואל ביאר שם בסוגיה ש"ביצה טורמוטא" היא "ביצת האלף הפלאית" - שעניינה התבאר כבר במאמר הקודם. ובענין "דלעת הרמוצה" מובאת מחלוקת בסוגיה (נדרים דף נא, א): "מאי דלעת הרמוצה? אמר שמואל: קרא קרקוזאי. רב אשי אמר: דלעת הטמונה ברמץ". הסוגיה דוחה שם את דברי רב אשי ב"תיובתא" ומשאירה רק את תרוצו של שמואל שמדובר ב"קרא קרקוזאי" שהיא דלעת שנאכלת כמו שהיא בלא חימום ובישול. אך הרמב"ם מתעלם מדברי שמואל, ופוסק את דברי רב אשי למרות שנדחו ב"תיובתא". הרמב"ם סבור שדברי שמואל הם מאמר אגדתי שנועד להלל ולשבח צמחים שהאדם יכול לאוכלם בלא לטרוח ולבשלם, ולכן הוא מזכיר את ה'קרא קרקוזאי'. ומאידך, תרוצו של רב אשי מוכרח מתוך פשטות המשנה, וכן מבואר גם בירושלמי. ובעל הסוגיה דחה את דברי רב אשי ב"תיובתא" כדי לחזק את המאמר האגדתי של שמואל; אך היה ברור לבעל הסוגיה, שנבין שגם ה"תיובתא" שלו היא סמלית ואינה כפשטותה; ונקבל את דברי רב אשי - שהם מוכרחים מצד עצמם.

11 כמו כן בסוגיה בפסחים (דף לט, ב) מובא "אמר רבי יוסי ברבי חנינא: קלח של כרוב שהוקשה - מרחיבין לו בית רובע". רבי יוסי ברבי חנינא מחדש שיש להתייחס לכרוב שהבשיל - כמו לתבואה. ולמרות שאין צריך להרחיק הרבה מן הכרוב בשעה שזורעים אותו, בשעה שהכרוב מגיע לשלב ההבשלה צריך להרחיק ממנו - כפי שמרחיקים מן התבואה. הרמב"ם סבור שלא יתכן להבין דברים אלו כפשטם, מפני שחז"ל לא היו מתירים לגרום תקלה!! חז"ל לא היו מתירים לזרוע את הכרוב בלא להרחיק ממנו - אם צריך להרחיק ממנו לאחר שהוא הבשיל. הרמב"ם סבור, שדברי רבי יוסי ברבי חנינא נועדו להמשיך את שיטת רבי שמעון, והם נועדו להלל את הכרוב - ולומר שיש להחשיב אותו כמו תבואה. ולמרות שדברי רבי יוסי ברבי חנינא נראים כמאמר הלכתי - הם מאמר אגדתי; והם מצטרפים למאמרים של שמואל ביחס ל"ביצת האלף" וביחס ל"דלעת הרמוצה". מדובר במאמרים שנראים כהלכתיים אך לשיטת הרמב"ם הם מאמרים אגדתיים, ולכן הרמב"ם משמיט גם את דברי רבי יוסי ברבי חנינא ביחס ל"קלח של כרוב שהוקשה" מהלכותיו. (ובעזרה ש"ת נדון במאמרים הבאים בסיבה לאופי ההלכתי של המאמרים האלו).

12 התוספות במסכת בכורות (דף כב, ב ד"ה 'תירום ותירקב') אמרו שיש מחלוקת בין הבבלי לבין הירושלמי מהי הגרסה בדעת רבי שמעון בענין ספיחי הכרוב. ורבנו חננאל בפירושו למסכת פסחים (דף נא, ב) כבר רמז למחלוקת הגרסאות הזו. ולפי מה שמתבאר במאמר הנוכחי, גרסת הבבלי ולפיה רבי שמעון מתיר את אכילת ספיחי הכרוב - היא לפי שיטת שמואל - שרואה בכרוב "תרופת אמונה"!!

13 וכפי שהתבאר במאמר "הלווייה הפלאית של רבי לבית שערים"

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Jerusalem, Israel

ירושלים, ישראל
ניסן, ה'תשנ"ו

מערכת-אזעקה בבית כנסת ודרך הפעלתה בשבת.

שאלה

אחר פריצה וגניבה של כל כלי הכסף של בית הכנסת שלנו הרכבנו מערכת אזעקה ונתעוררו לגביה כמה התלבטויות. 1. המערכת כוללת "מצמוץ" של מנורה בתוך המכשיר המגלה תנועה וזאת כדי לתת בטחון שהיא אינה מקולקלת. "מצמוץ" זה מופעל ע"י בטריה כל פעם שעוברים לפני המכשיר, אפילו כשהוא מנותק מן הזרם. ניתקנו "מצמוץ" זה. יש בין מתפללי בית הכנסת שסוברים שגם אחר ניתוק רק התאורה הופסקה אבל הפעולה לא בוטלה. אחרים סוברים שאין שום סגירת מעגל אחר ניתוק התאורה, ולו תהא אפילו סגירה כזאת אין כאן שום איסור, מאחר שהסגירה הזאת אינה סיבה

להדלקה.

2. יותר ענייני וחשוב הוא אם אנחנו יכולים להפעיל את המערכת בשבת על-ידי שעון-שבת. האם יש להסתפק בהשמעת קול סירנות, בלי חיבור לטלפונים ולמוקד, או שיותר להשאיר גם את החיבור למוקד של חברת הבטחון (אי-אפשר להתחבר ישירות למשטרה).

תשובה

ניתוק מנורת-הביקורת המנצנצת ללא ניתוק כללי של המערכת המרכזית והפעלתה של המערכת הקולית באמצעות שעון-שבת מתירים¹ את ההפעלה, כאשר אמנם אין אפשרות אחרת.² למכון "צומת" כרטיס אלקטרוני הכולל שעון-שבת ומטפל בגלאים בדרך "כשרה למהדרין". יתר על כן, המנגנון שלהם כולל גם אלמנט נוסף המאפשר השתקת הצופר, בין אם הופעל כדין ובין אם הופעל מחמת טעות או תקלה. יש לציין, כי ברבים מבתי-הכנסת ארון הקודש אינו אלא כספת המבטיחה הגנה מפני פריצה, והיא מצופה בארון דקורטיבי, כדי לעמוד גם בתנאי של "זה א-לי ואנוהו". יתכן שבדרך זו אפשר לחסוך את הצורך במערכת-אזעקה.

בעניין חיבור מערכת-האזעקה למוקד גם בשבת - מכיוון שאין מדובר בשאלת פיקוח נפש מידי, נחלקו פוסקים ביחס לשאלה זו.

בסי' "שמירת שבת כהלכתה"³ (העתיק דבריו להלכה הרב יצחק יוסף בספרו "ילקוט יוסף"⁴) פסק שאם אדם פרץ לביתו של זולתו ולקח מרכושו, ואינו מראה סימנים שהוא עומד להתקיפו, אסור לבעל-הבית, וגם לאחרים, לטלפן אל המשטרה או להזעיקה בכל דרך אחרת, שתגרום לחילול שבת. נימוקו העיקרי הוא, שאין כאן משום פיקוח נפש מידי, ובעיית ריבוי הגניבות בשבת אינה נחשבת לדעתו, לבעיה הקשורה בפיקוח נפש.

לעומת זאת חזקה עלינו הדרכתו של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי שעסק רבות בנושא פעילות המשטרה ובטחון הפנים במדינת ישראל המתחדשת. וקבע⁵ שיש להתיר פעילות כוחות בטחון הפנים במדינה אף בשבת, וכי יש לעודד התגייסות שוטרים שומרי מצוות לכוחות אלה. נימוקיו הם:

א. פעולות כוחות בטחון הפנים, גם כשהן רק לצורך הצלת רכוש, הן פעולות הכרחיות שיש להגדירן כמכשירים למניעת פיקוח נפש, והרי זו פעולה מותרת כמו פעולה למניעת פיקוח נפש עצמו. וזה לשונו: "נמצא שפעולה זו של חילול שבת עכשיו היא הכרחית בכדי שתוכל לצאת לפועל לאחר זמן ההצלה הנצרכת. ואם לא תיעשה עכשיו הפעולה, ברור שזה יגרום פעם לאיבוד נפש. על כן הרי זה בגדר מכשירי פקו"נ שגם הוא הורג... נמצאנו למדים "כלל", שגם פקוח נפש שעדיין אינו עומד לפנינו לא לגבי רגע זה ולא לאח"כ, אבל ברור לנו שגיגע הדבר לזה בזמן מן הזמנים, אנו רואים אותו כאילו הוא כבר לפנינו".

ב. לפי דעתו מסכימים הפוסקים עם שיטת הגאונים המובאת בפירוש ר' חננאל, שהסרת מכשול לרבים בשבת מותרת גם אם היא כרוכה בעשיית מלאכה מדאוריתא.

לדעה זו שותף גם בעל "ציץ אליעזר"⁶ הטוען שזו גם דעת בעל "מגן אברהם"⁷ (אורח חיים סי' שכט סעיף ז) שפסק: "ויש מי שאומר, שבזמן הזה - אפילו באו על עסקי ממוון, מחללין שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו, יהרגנו, והוי עסקי נפשות", ובהגהה שם הוסיף "ומכל מקום, הכל לפי הענין". יתכן שבימינו, כאשר רבים מבין מבצעי הפשעים בתחום הממוני קשורים במישרין או בעקיפין לגורמים עוינים העוסקים גם בטרור, ואין לדעת טיבו של הפורץ ואם הוא גורם עוין או קשור לשכזה, הרי שיש כאן מעין מצב תמידי של "בא במחתרת", ועל כן יתכן שגם המחמירים יודו, שיש להודיע מיד למשטרה על כל מקרה של גניבה או פריצה, אפילו בשבת.⁸

על כן נראה לנו שיש להתיר התקנתה של מערכת-אזעקה המחוברת למוקד המשטרה או לחברת-שמירה הפועלת על-פי חוק⁹, על מנת שהמערכת תפעל גם בשבת.

¹ עיין לעיל תשובה מב ובמקורות המפורטים שם.

² אנו רואים את אזהרת מהנדס "צומת" המופיעה בהערה 4 לתשובה, כמי ששוללת את האפשרות לנתק את המערכת המרכזית באמצעות שעון-שבת בשעת התפילה.

³ "שמירת שבת כהלכתה" (פמ"א סעיפים כה-כו).

⁴ "ילקוט יוסף".

⁵ בספרו "עמוד הימיני" (מהדורת "ארץ חמדה" סי' יז אות ה, עמ' ריב). ועוד כתב (שם עמ' ריג): "יש לנו לראות את היציאה לשמירה בכל השבתות כמכשיר של פקו"נ של אותה שבת שבה השמירה תביא תועלת. וע"כ מותרת ואף מחויבת השמירה בכל השבתות כולן כי אין אתה יודע איזה תביא לפקו"נ. וע"כ כולן בכלל היתר וחיוב ממש כפיקוח מאת הגלים של המפולות שבביל הצלת אחד מישראל הנמצא תחת מפולת אחת ויחידה. כלל הדברים אין לנו לדון את המקרה מבחינתנו הבודדת אלא מבחינת כלל המקרים הדומים לו שגם להם אנו קובעים את דרך ההתנהגות על ידי הקביעות כלפי מקרה זה".

ועוד הביא הגר"ש ישראלי (שם, אות ט עמ' ריד, על-פי פירוש הגאונים) את הגמ' בשבת דף מב ע"א. בגחלת בשבת ברה"ר אליבא דשמואל שמתיר בשל מתנת אעפ"י שהיא מלאכה דאורייתא לפ"מ שפסק כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה משום חשש נזק הרבים. ותמהו בזה רמב"ן ורשב"א, איך נתיר מלאכה דאורייתא מחמת חשש נזק הרבים, וכתבו שניהם "כיון שדרכו להזיק בו ורבים נזוקים בו, כסכנת נפשות חשוב ליה שמואל, דאי אפשר לרבים להזהר ממנו...". ועל כן נראה שיסוד הדברים הוא, שכל מה שנוגע לשלום הציבור או למניעת נזק ממנו נחשב לפיקוח נפש, כי כל מה שכרוך בשלום הציבור, יש בו בעקיפין ענין עם פיקוח נפש.

⁶ שו"ת "ציץ אליעזר" (כרך ד סי' ד) וזה לשונו: "ואף ש"מגן אברהם" בסק"ה מחלק בין ציבור ליחיד, וכותב שבאדם יחיד יניח ליקח ממונו, אבל לגבי אחרים שנקראו להצלה, הם מותרים לחלל, כי הרי הם צריכים לחשוש על אחד לשמא לא יוכל למשול ברוחו מלעמוד על ממונו ויעמוד נגדם ויהרג, ומי יוכל לשער כעסו ופחדנותו של היחיד הזה שמתפרצים אליו לגנוב ממונו, ע"ש ברמ"א בסעי' ז במ"ש שהכל לפי הענין ובי"משנה ברורה" סק"ז, ואפילו בסתם בלא ידוע אם השודדים באו גם לשם רציחה אם יעמדו נגדם או שבאו רק לשם ממוון בלבד ואינם מזוינים כלל, ג"כ מותר לחלל עליהם את השבת דספק נפשות להקל". והוא מוסיף (שם) שגם

מותר להקדים ולסכל פעולות גניבה אפילו שאין עדיין גנב לפנינו, וראייתו משוי"ע הרב בסי' שכט סעיף ו, שאם יש לחוש שבאו על עסקי נפשות, אפילו עדיין לא באו אלא ממשמשים לבוא, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללים עליהם את השבת.

7 ובשו"ע אורח חיים (סי' שכט סעיף ז) נפסק: "יש מי שאמר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון, מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבז ממנו, יהרגנו, והוה עסקי נפשות [ומכל מקום הכל לפי העניין]". ו"מגן אברהם" (שם סק"ה) כתב: "וצ"ע דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת! ואפשר כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממנו, חיישינן שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג, ולכן מחללין, אבל כאדם יחיד יניח ליקח ממנו ולא יחלל שבת" וכו'.

יש מקום לחקור בדברי "מגן אברהם", האם רק במקרה שיש רבים כנגד רבים בעסקי ממון מחללים את השבת, או שמא מחללים אותה גם כשאין הרבים לפנינו, אבל הם בכל רחבי המדינה והם הולכים ומתרבים, גם במקרה כזה נאמר, שמותר לחלל שבת ע"י הממונים על שמירת הסדר הציבורי, אמנם במקרה לפנינו ישנו רק גנב אחד ובעל בית אחד, אבל אם נפקיר את הרחוב לרשות הגנבים, אזי יתרבו, ובסופו של דבר הרי קיימת החזקה שאין אדם רואה שגונבים את ממנו ושוקק, ואחד יעמוד נגדם וייהרג ובאנו לעסקי נפשות.

8 סברת הרב נחום אליעזר רבינוביץ.

9 כך פסק מרן הגר"ש ישראלי הלכה למעשה ע"פ עדותו של הרב ישראל רוזן, ונימוקו - שאין הבדל בין משטרה ובין חברת-שמירה המסיעת לשמירת החוק והסדר והפועלת מכוח החוק.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)